

МЕТАМОРФОЗИ МІФОЛОГІЧНОГО

Міф є феноменом людської свідомості й універсальною (на межі реального та ірреального) формою опанування дійсності, що реалізується через систему символів, образів, ритуалів. Однак цим визначенням зміст поняття не вичерпується, породжуючи «конфлікт інтерпретацій». У пропонованій статті зазначено координати міфологічних уявлень у колективному несвідомому, всебічно проаналізовано концепт «міф» та надано його диференціацію: архаїчний міф, історичний міф, політичний міф. Особливу увагу зосереджено на анатомії політичного міфу, що поділяється на фундаментальний і технологічний. У дослідженні простежено взаємозв'язок міфу з ідеологією. Показано, що міф не лише не втратив своєї актуальності у сучасному світі, а й отримав нові імпульси, які здатні стати сенсоутворюючими у певних видах соціальної комунікації та ідентифікації. Обґрунтовано поняття псевдоміф (імітаційний міф), яке пов'язано із медіа-продукцією, що задіяна у політичній міфології через імітацію реальності шляхом маніпулятивної добірки подій та сенсацій.

Ключові слова: архетип, міф, політичний міф, псевдоміф, ідеологія.

*Головним фактором еволюції народів
ніколи не була істина,
а завжди була оманливість.*

Г. Лебон «Психологія мас»

Дотепер ми не маємо вичерпного визначення поняття «міф», що обумовлює розмаїття дефініцій. Дослідник міфології К. Хюбнер подає низку інтерпретацій міфу відповідно до зростання намірів вбачати у ньому не лише архаїчну нісенітницю, а й певний спосіб здійснення реального досвіду людства, причому зростання цих намірів збігається із темпоральністю пропонованих дослідником типів [24, с. 41–80].

До запропонованого переліку міфологічного не включено інтерпретацію Р. Барта – «міф як комунікативне повідомлення (вторинна семіологічна система)» [1, с. 265–274]. Хоча саме аналіз Р. Барта підготував ґрунт для теорії політичного міфу, натомість К. Хюбнер вважає концепцію Р. Барта «політичним псевдоміфом (курсив мій. – Р. Д.)» [24, с. 333–338].

Насамперед, міф дає людині уявлення про не випадковість її появи у цьому світі у певний час та у певному місці. Нині проблема системного опису міфологічної свідомості є проблемою філософською. Вперше онтологію міфу подав Е. Касирер, якщо зважати на наукову методологію онтології. Для мислителя «міф обертається своєрідною споконвічною формою життя» [8, с. 19], смисловим ядром, яке, створюючи символічні форми культури, не втрачає своєї ролі за

їх подальшої диференціації. Дослідник вважав: «Немає такого природного явища або явища людського життя, яке б не могло бути міфологічно інтерпретовано і не допускало б такої інтерпретації» [7, с. 525]. Е. Касирер як неокантіанець, спробував ґрунтовно розробити й представити структуру та техніку міфу. Як зазначав з цього приводу К. Хюбнер: «За винятком Касирера... всі дослідники міфу були й залишаються прихильними історичним методам і засобам мислення» [24, с. 81]. Ми б додали, якщо не зважати на постмодерністську концепцію Р. Барта про тотальність міфу: «міфом може стати все, що покривається дискурсом» [1, с. 266].

Отже, у процесі аналізу міфу варто враховувати ієрархічний рівень, що зумовлює методологічний підхід: міф як універсальний феномен свідомості; міф як історично надана реальність; міф як феномен соціально-політичного буття; авторський міф, міф як наукова категорія, «смислові рамки якої задані власною традицією та логікою розвитку наукового знання» [27, с. 394].

Нам важливо позначити культурологічний модус міфу. Зокрема, А. Лосєв не вважав міф схемою або алегорією, але розумів міф як символ [14, с. 44–62]. Міф демонструє себе з усіх боків з нескінченною множиною смислів: «А це означає, що не лише міф трансформується у щось, але й все “щось” трансформується у міфічний стан через досвід культури» [19, с. 94]. Дотепер міф виступає універсальним текстом культури.

Порівняно самостійно (хоча й поєднуючись і взаємно проникаючи) існують мистецтво, наука, філософія і релігія. Цьому розподілу загалом відповідають і пізнавальні здібності людини, що умовно поділені на царину інтуїтивно-емоційну, чуттєво-емпіричну, раціональну і містичну. Ці чотири частини культури, в тому числі і як інструменти пізнання, були сформовані із спільного зародка, де їхні потенціали були сполучені, – міфології: «Міф є форма роз'яснення, перша, загальна теорія всього» [30, с. 4]. Тому-то «все» і має родові ознаки міфу. Міф репрезентує спосіб колективної саморефлексії та самовизначення. К. Хюбнер наголошував на стійкості міфу як культурної форми: «І от що є дивним: чим далі просувалася наука і техніка, тим більше міф привертав увагу. За першими, доволі ризикованими спекуляціями постало культурно-історичне дослідження, що постійно розширювалося й поглиблювалося. Паралельно цьому незмінно зростало захоплення міфом» [24, с. 80]. У міфології можна виявити базові форми культурних сенсів, постулюючи походження від міфу всіх форм духовної культури: релігії, науки, мистецтва, науки, права, моралі, – що є безперечним з погляду історичного підходу.

Міф є природною та самоочевидною реальністю для людини, яка живе у культурі цього міфу, її аксіомою, засадою буття. Натомість міф є нісенітницею для людини іншої культури, таким, що не розуміється і не сприймається, бо руйнує власні (її культури) міфи, отже засади її буття: «Якщо спитати, що відрізняє одну культуру від іншої, то, за кінцевим рахунком – це буде МІФ, що закладений у її підвалини» [11, с. 323].

Існування багатьох соціальних «міфів повсякденної свідомості» або «міфів науки» доводить, що природа міфу набагато глибше, ніж це прийнято вважати у фольклористичних теоріях «традиційних міфів», – прояв міфу не обмежується певним часом або культурною традицією.

М. Еліаде наголошував, що колективне мислення, формою якого є міф, ніколи не зникало у суспільстві, хоч би на якій стадії еволюції воно перебувало, сучасний світ все ще зберігає певну міфологічну поведінку, зокрема наявність певних спільних символів та ритуалів, незважаючи на особисте мислення (знівельоване у традиційному суспільстві): «Малоймовірно, що суспільство цілком звільнилося від міфу; головні ознаки міфічної поведінки – модель-взірець, повторення... невіддільні від будь-якого людського

існування» [6, с. 132]. Тенденцію перетворити людське існування на взірець, а історичний персонаж на архетип можна вважати тотальною, загальнолюдською.

Отже, міф не лише не втратив своєї актуальності у сучасному світі, а й отримав нові імпульси, що здатні стати сенсоутворюючими у певних видах соціальної комунікації та ідентифікації: «...віра в міфи є ірраціональною компонентою людської поведінки» [23, с. 67]. Зокрема, міфологічні уявлення підживлюють політичні доктрини упродовж всіх історичних епох, а історична пам'ять людства насичена не лише реальними фактами і подіями, а й, переважно, міфологемами. Про зв'язок міфу з політикою (політичну міфологію) писали всі провідні дослідники міфу – К. Хюбнер (міфічне/деміфологізоване поняття нації), М. Еліаде (розпізнавання у сучасному політичному процесі міфічних патернів, міфічної поведінки, що є конститутивними для людини), К. Керені (неприродні форми міфу, наповнені новим змістом для досягнення політичної мети, проте вкорінені у міфічні уявлення), Р. Барт, котрий, за К. Хюбнером, «хоч і намагався позбавити фундаменту міф у цілому, проте у дійсності він описав, не підозрюючи про це, лише структуру політичних псевдоміфів» [24, с. 333]. Політичні міфи розпізнаються по тому, що хоча вони й вказують на міфічні структури, проте не виникають спонтанно й не формуються історично, а свідомо формуються для досягнення політичних цілей (зокрема, хрестоматійний бартівський приклад про афроамериканця у військовій формі, що салютує французькому прапору на обкладинці «Парі-матчу», як міф про «французьку імперськість» [1, с. 40]). Отже, міф у кінцевому підсумку викривається Р. Бартом як ідеологія, яка відбиває інтереси певного суспільства. З поняттям «ідеологія» сьогодні асоціюється секуляризована віра (зокрема в розум, теоретичні постулати), отже, вона сприймається негативно або критично. Можна погодитися з дослідником, який сформулював певний методологічний принцип: «Усіляка міфологія ідеологічна, усіляка ідеологія міфологічна», що усуває оціночний підхід у розрізненні «правильної» або «неправильної» ідеології [17, с. 128–129]. Ж. Сорель обґрунтував збіг міфу та ідеології, яка є завершальним етапом розвитку міфу, коли відбувається його дискредитація й формування нового міфу [20, с. 129]. Політики, як правило, використовують міфологічний потенціал, витиснуті, але наявні форми досвіду, відповідно до своєї мети та зловживають ними. Як зазначає К. Хюбнер,

«...і в нашій дні присутність дійсних міфів у парадоксальний спосіб проявляється ще в тих псевдоміфах, які позичають у них свою силу і вже призвели до жакликих злочинів (фашизм, сталінізм. – *Р. Д.*). Саме спогад про ці злочини, як і раніше, утруднює предметне обговорення теми “міф і політика” та схиляє багатьох загалом дискредитувати все міфічне. Однак у ім’я релігії та науки так само скоювалися злочини, що не дає нам права відкинути їх у цілому та повністю» [24, с. 341]. Е. Касирер саму політику вважає суцільним міфом: «...у політиці ми ще не маємо певної бази, тут немає впорядкованого знання, тут весь час існує загроза, того, що нас заповолнить старий хаос» [9, с. 120].

Проте ми не погоджуємося з визначенням політичного міфу як псевдоміфу з огляду на власну інтерпретацію терміна «псевдоміф». Більш переконливою для нас є точка зору К. Флада, котрий визначив «місце політичного міфу, що лежить на перетині священного міфу і теорії ідеології» [23, с. 5]. На відміну від архаїчного міфу – універсального, що містить базові міфологеми, котрий «характеризується нерозрізненістю суб’єкта та об’єкта, образу та ідеї, конкретного та абстрактного, що відповідає космологічній моделі світу, політична міфологія репрезентує соціальну модель» [12, с. 70]. Опановуючи внутрішній світ людини, міф маніпулює нею, занурюючи у специфічну міфологічну реальність, котру вона усвідомлює як достовірну. Якщо казка сприймається сучасною людиною як суцільне іномовлення, тим самим перестаючи бути міфом, то політичний міф спирається на віру у реальність, що стоїть за ним, яка є не іномовленням, а живим буттям. У цьому функції архаїчного й політичного міфу збігаються. За К. Фладом: «Модель політичного міфу... виключає свідомо вигадані розповіді. Якщо публічно визнається, що якийсь твір засновано на вигадці, то це міфом вважатися не може» [23, с. 64].

Якщо завдання архаїчного міфу полягало у тому, аби будь-яка соціальна дія відтворювала космогонічну модель світу, тобто реконструювала світогляд, то культурне завдання політичного міфу полягає у відтворенні соціальної картини світу, порушеної через соціальні катаклізми. За А. Кольєвим, «людина політична – це людина своєї культури та свого часу, здатна до перетлумачення образів, які поставляє йому архетип» [12, с. 123]. Отож, політичний міф – це архетипова конструкція, що кореспондує до сфери само-

організації суспільства або народу: «Особливість політичного міфу полягає у тому, що він завжди прагне стати реальністю» [26, с. 57].

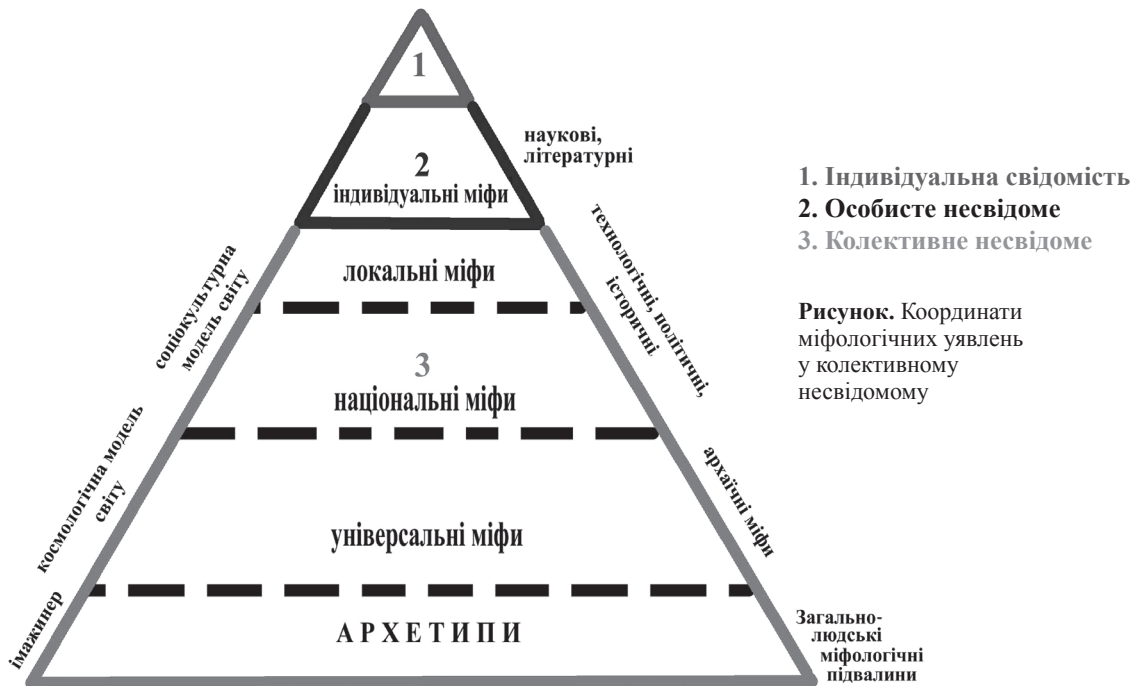
За нашим переконанням, зв’язок із архетипом засвідчує нештучність міфотворчості, хоча політичний міф вирішує конкретні питання – базові/масштабні (фундаментальний міф), мінливі/локальні (технологічний міф), проте він все-таки пов’язаний із несвідомим устремліннями маси людей. За А. Кольєвим, «політичний міф “записує архетипи” у формі натхненних та мобілізуючих ідей, які обертаються на переконання соціальних груп та мас» [12, с. 219]. Політичний міф тривалої пролонгації трансформується у історичний міф, набуваючи ознак «вчності» національного міфу, адже: «...вони (національні міфи. – *Р. Д.*) засновані на архетипах, і їх практично неможливо знищити, оскільки ці міфи глибоко укорінені в менталітеті народу. Їх можливо або актуалізувати, тобто викликати до життя, або загнати назад до глибин несвідомого, поставити їм міцний заслін» [26, с. 58]. Зокрема, міфи традиційного суспільства (приміром, походження держав, «воз’єднання» народів) стають конкурентоспроможними політичними технологіями, адже маси за всіх часів вирізняються інфантильністю, коли несвідоме стає провідним. Успішним стане той лідер або група, що у духовно-моральних імперативах оформить ідею, яка відобразить зміст колективного несвідомого. Навіть одна знакова особистість може бути міфологізована у різних модусах, приміром, цар Петро I – «великий будівничий держави Російської, що від Володимира Великого» – історичний міф за оцінками нащадків (у тому числі відповідних істориків); «цар-Антихрист» – політичний міф, що спирався на оцінку реформ Петра у масовій свідомості його пересічних сучасників. Такий самий метод спрацює при аналізі постатей Богдана Хмельницького, Івана Мазепи, Степана Бандери тощо. Як зазначив Н. Шестов, «відстежуючи, як політична доктрина або ідея ситуативно озвучувалася в історичних текстах, можна вловити у ній той стійкий блок соціально значущої інформації, що був цікавим суспільству з точки зору його політичного побуту. Блок, який оберігався і відтворювався ним і, відповідно, активно стереотипізувався, у формі символів, традиційних обрядових дій та ідеологічних установок» [27, с. 21]. Проте в основі кожного політичного міфу лежить концепція, теорія, адже міф, позбавлений концепції, обертається на казку.

Отож, уявлення про архетипи (як «містичні засади») та концептуальність (як зв'язок із сучасною реальністю) характеризує політичний міф, що ми поділяємо на фундаменатальний і технологічний. Поняття «технологія», незважаючи на античні витoki терміна (від *гр.* *techné* – мистецтво і *logos* – слово, вчення) є порівняно новим і багатозначним. Його точне визначення вислизає з огляду на постійний розвиток цього поняття як щодо самого себе, так і щодо контексту застосування, а саме – у царині культури, політики, релігії, суспільства або природи. Аналогічно має бути специфічна інтерпретація терміна, афілійована до концепту «міф», отож під технологічними міфами ми розуміємо: локальні/групові, кон'юнктурні, тимчасові «міфи-оденки» (А. Цуладзе).

Такий міф не слід плутати з імітаційним міфом (псевдоміфом), коли співпереживання імітується шляхом воздїя якогось подразника, бо коли подразник зникає, зникає і переживання (медійні міфи, штучні, що не спираються на традиційний патерн). Ключовою фігурою сучасності стає журналіст, який професійно конструює сенсації, шляхом добірки, комбінації, інтерпретації, продукування фактів. Нині принципом існування інформації є новизна, не буває «вічної» інформації. Сьогодні новини стають імітаційними міфами, бо формують «картину світу» шляхом маніпуляції свідомістю людей, де «реальним» у світі є лише те, що потрапляє у добірку теленовин або на шпальта газет. Приміром, усі федеральні канали свідомо «замовчували» масові антикорупційні мітинги 26 березня 2017 р., що відбулися у сотні міст РФ під гаслом «він вам не Димон», натомість транслювали заворушення у Ємені та перебіг відзначення дня Землі у Москві [18]. Власне медійними засобами будь-якому персонажу можна надати багатозначність символу тимчасової міфології, як це, приміром, сталося із «російськомовною дівчиною Лізою, зґвалтованою близькосхідними емігрантами у Німеччині» [5], або «українською жебрачкою, що відбирає хліб у голубів» [22]. Проте подібні міфи легко спростовуються на раціональному рівні або викриттям (приміром, слідчими діями у випадку історії з Лізою), або явною абсурдністю міфологічних конструктів (виходить, в Україні голуби мають гроші на хліб, а пенсіонери – ні). Нині «...ЗМІ обертаються на самостійний фактор політики» [26, с. 222], отже задіяні у політичній міфології, однак через імітацію реальності шляхом мані-

пулятивної добірки подій і сенсацій. Медіа-міфи є пропагандистськими псевдоміфами, що не здатні створити цілісного (фундаментального або технологічного) міфу, який саморозвивається, лише мікст або «нарізку» з фрагментарних міфосюжетів. За їхньої допомоги суспільство можливо мобілізувати лише на короткий проміжок часу, допоки гостросюжетна міфічна подія не розвіється, бо аргіогі не ґрунтується на культурних паттернах, а виступає відволікаючим «білим шумом». Та й політичні міфи мають певну тривалість (подолання кризи, зміна ситуації або світоглядної парадигми), що призводить до ротації міфів, витіснення іншими міфами – контрміфами. Пам'ять про знехтуваний міф поступово стирається, як це сталося з радянськими міфами. До речі, симптомом руйнації міфу виступає феномен політичного анекдоту.

На окрему увагу заслуговують телеміфи. «Все буде телебачення», – слушний меседж із далекого 1979 р. (дата виходу фільму «Москва слезам не верит», реж. В. Меньшов) транслював антигерой Рудольф-Родіон. Скоріше поза часом, нібито у тенетах архаїчного міфу перебуває людина дозвілля, що задовольняється примітивним продуктом поп-культури на кшталт «мильних опер» або розважальних шоу. Такий «цивілізований» шаманізм здійснюється через телевізор – аналог ритуальних заклинань у сучасній формі репрезентації, коли воздїя спрямовується не до культурних архетипів, а до інстинктів. Такий споживач, як правило, атомізований, позбавлений соціальної активності, уникає будь-яких громадських об'єднань, тобто перебуває поза реальністю у штучному світі медіа-образів. Сам термін «телебачення» означає бачити на відстані, у чарівних казках так могли бачити іншу реальність казкові персонажі за допомоги чарівного блюдечка. Тепер таку «казкову» можливість має кожна людина, що дивиться на телеекран. Проте це не власне бачення, а нав'язаний погляд Іншого: «Телебачення – це не просто посередник між міфотворцем і глядачем. Це особливе середовище, що володіє низкою унікальних властивостей, що перетворюють його не лише на канал доставки міфів, але й на фабрику їхнього виробництва» [26, с. 251]. Тому ми визначаємо медіа-міфи як псевдоміфи. Натомість, будь-який політичний міф не розвивається абстрактно, він має найтісніші зв'язки із реальністю. Більше того, політичний міф покликаний впорядкувати політичну реальність, як чинник інтерпретації дійсності.

У наведеній схемі ми представили координати міфічного у колективному несвідомому з огляду на концепцію К. Юнга: «Змістом колективного несвідомого є так звані *архетипи*... Те, що мається на увазі під “архетипами”, проявляється через його співвіднесення з міфом, таємним вченням, казкою» [29, с. 98, 99] (рисунок).

Загалом міф характеризується низкою специфічних компонентів: картиною світу у вигляді концептуалізованої соціальної істини; точкою відліку у часі, що, як правило, виступає знаковою (тріумфальною або травматичною) подією витоку національної історії і культури; образом майбутнього «золотого віку», спроектованого у минуле; опозицією «Ми – Вони», аналогічною категорії Добра і Зла. У зрілій стадії міф формує міфоритуальні співтовариства, згодом переходить до стадії уніфікації і гине, втративши мобілізаційну силу [12, с. 375]. Таким чином, у суспільному розвитку людства відбувається видова ротація міфів від універсальних до індивідуальних, від архаїчних до наукових тощо. За великим рахунком міф неможливо спростувати, адже у глибинній своїй сутності він є глибинним переконанням групи [23, с. 46].

Отже, не можна відмахнутися від міфу як неусвідомленого уявлення, що не піддається логічному обґрунтуванню, проте закладено у підваліні мотиваційної поведінки певної людини, групи, суспільства, нації тощо. А. Лосєв постулює міфи як «закономірне сотворення люд-

ського духу і нормальне соціальне явище» [13, с. 232]. Глобальні події та пертурбаційні процеси сучасності, що відкорегували контури цивілізації, аж ніяк не скасували міфотворчість, а лише прискорили процес заміни одних міфів іншими міфами (про Прогрес, всемогутність Розуму тощо) [4]. Зокрема, марксизм являє собою найбільш вичерпне формулювання (або легітимацію) соціалістичного міфу з його початковою претензією бути «науковим соціалізмом». Стійкий вплив, що він дотепер має на велику кількість людей, забезпечується месіанським компонентом, прихованим за педантичним «сцієнтизмом» [2, с. 137]. Загалом міф є незмінним атрибутом розвитку будь-якого суспільства в культурно-історичному процесі, адже людині, як мислячій істоті, притаманні пошуки ідеальної дійсності. Хоча у переламні/катастрофічні періоди суспільного розвитку, сфера дії міфології лише поширюється: «...затребуваність міфів збільшується у емоційно напружливій атмосфері кризи» [23, с. 73]. У мові міфологічний конструкт проявляється у вигляді метафори, в культурі – у вигляді символу, в історії – у вигляді історичної міфологеми. Сама історія, власне, є міфом, як і нездоланне бажання кожного наступного покоління її переписати з огляду на нові дослідження, знайдені артефакти, реінтерпретовані факти, що так само є міфом – «міфом про об'єктивну науку». Зв'язок між міфом і наукою є темпоральним та взаємно зворотним: все, що вчора

було міфом, може стати наукою завдяки новим дослідженням і навпаки за посередництвом, скажімо, ідеології. Марксистська філософія, як зазначають дослідники, могла оволодіти масами лише у міфологізованій формі [16]. Нині вже не потребує доведення, що у процесі створення ідеологічної доктрини зі сфери науки вибірково вилучаються певні знання задля її обґрунтування. У радянський період наука, зазвичай, створювала міфологічний простір, а саме – через засоби масової інформації, систему народної освіти формувала уявлення про наукову достовірність ідеологем, що, звісно, не відмінняє результати тогочасних прикладних досліджень.

Проте міфологічне підґрунтя було реалізоване не лише у законах «суспільного розвитку», а й в «упокоренні» Природи, що вилилось у низку квазінаукових концепцій (приміром, аграрні теорії «народного академіка» Т. Лисенка, біологічні расові теорії тощо), адже категорія «міфічного» не була відрефлексована належним чином. Наукове знання як таке, що існувало у соціумі, ніколи не було позбавлене впливу політичних процесів, як це, зокрема, позначилося на перебігу інтерпретацій постулатів «наукового» марксизму від В. Леніна до М. Горбачова у різні періоди державного розвитку СРСР. Абсолютизація науки, позбавлення її критичної опції за будь-яких зовнішніх (директивність/ідеологізація з боку влади), внутрішніх (особисті переконання дослідника без наведення вагомої аргументації, а ргіогі упереджене/негативне ставлення до інших точок зору) або корпоративних (боротьба конкурентних «шкіл», коли факти добираються до наперед заданої схеми) причин вже обертають науку на різновид міфології. Причому це явище є універсальним, тобто притаманним усім видам соціумів. Приміром, сьогодні США не ратифікують Паризьку кліматичну угоду, підписану 175 країнами у день Землі 2015 р. з огляду на її нібито псевдонауковість, а саме – непереконливість обґрунтування процесів глобального потепління. Оскільки наука не є ідеальною абстракцією, а соціальним інститутом, то одним з її природних обмежень виступає соціально-політична міфологія. Тема «міф і наука», розроблена К. Хюбнером [25], має подальшу перспективу (з 1991 р. присуджують «Шнобелівську премію» за квазінаукові дослідження). Подібні міфологічні метаморфози стають темами окремих досліджень [21]. Загалом соціальний Логос, що аналізується класичною наукою – лише острівець посеред океану Міфоса (котрий обумо-

вив саме таку логосну структуру), як це довів Ж. Дюран через теорію «імажинера» (*фр.* l'imaginaire – уявний) – первинної цілокупності, яка притаманна природі *sapientis* [15, с. 27], що робить поняття «сучасна людина» цілком відносним.

Нині існують два підходи до міфології – просвітительство та функціоналізм. Перший розглядає міф як протилежність фактам і наполягає на тому, аби міфи спростовувалися та корегувалися на підставі фактичних матеріалів. Проте такі переконання є хибними, як це впливає з уявлень про колективне несвідоме. Наміри повної раціоналізації, зокрема гуманітарного знання, так само є міфологічною інтенцією, що гарно зазначив А. Лосев у праці «Діалектика міфу»: «коли “наука” руйнує міф, це означає лише, що одна міфологія бореться з іншою» [14, с. 33]. Наука в цілому, як і будь-яка непересічна наукова теорія, є завжди незавершеною/неповною. Натомість міф є тотальним і може витлумачити кожний сюжет у модусі своєї концепції, що робить міфологічну картину світу правильною з символічного погляду. Адже міф не претендує на науковість, він претендує на істинність, що відповідає людській природі. Як зауважив А. Кольєв, «деякий мислитель, вириваючись (як йому здається) з тенет міфології, занурюється у найбільш безнадійний міф – міф про відсутність усіляких міфів у реальній дійсності та про шкідливість усіляких міфів у громадській свідомості» [12, с. 93].

Натомість функціоналісти розглядають міф як невід’ємний елемент людського життя, що його збагачує та урізноманітнює. Якщо раніше історія розвитку цивілізації рухалася у напрямку «деміфологізації», то у ХХ ст. ми спостерігаємо «реміфологізацію». Це, на думку О. Кобилко, пов’язано із тим фактом, що міфологія через свою символічність постала як зручна мова моделі особистості та моделі поведінки [10, с. 4]. Ми б додали, що міфологія стала метамовою культурних моделей, які містять у собі знаково-символічні фрейми. Зокрема, алогічність міфу імпонує постмодернізму з його декларацією абсурдності існування. Отже, від тотальності міфу неможливо відмовитися. Деякі дослідники пропонують реконструювати «правильні» міфи [1, с. 296], що не спрямовані на руйнацію, а сприяють становленню, зокрема формуванню національної ідентичності. Тим паче цього не уникнути, хоча б і у прихованій формі: «Як тільки стає відчутною потреба в інтеграції, ...міфологічні

реконструкції можуть набувати неабиякої теоретичної витонченості» [3, с. 181].

Отож, у сучасних реаліях триада «міфологія – ідеологія – пропаганда» функціонує як даність і виступає як заданість. Як уже було зазначено, ідеологія є політичним міфом (або їх приватною комбінацією) у межах політико-міфологічного простору суспільства, котрий отримав санкцію політичного інституту, або є штучним конструктом дослідника, що позначив як ідеологему певні міфологічні уявлення, які історично циркулювали в свідомості соціуму. Принагідно зауважимо, що ситуація, коли в Україні тривалий час від 1991 р. не було адекватної об'єднаної ідеології, спонукала до формування деструктивних тенденцій – неосоветизму, «рашизму», сепаратизму. Саме ідеологію Е. Еріксон вважав соціальним інститутом, котрий відповідає за індивідуальну та колективну ідентичність [28, с. 198]. Ідеологія як засіб поставити архетип на службу сьогодення у її національній інтерпретації являє собою інваріант національної міфології, що виражена у концепції історичного часу від чудесного народження нації до теперішнього часу та утопічної картини майбутньої ідеальної держави. «Картина світу» у просторі політичного міфу вибудовується як образ майбутнього через повернення до джерел, тобто йдеться не про дійсне, а про ідеальне майбутнє. Також має бути точка відліку, що стає підвалиною конструкту політичного міфу, подія, яка обумовлює та легітимізує наступні (війна, революція, поразка, перемога тощо) події у цивілізаційному контексті. Цивілізація надає людині образне цілепокладання, у тому числі сформульоване мовою міфу, вичерпання якого призводить до кризи світогляду (приміром, як це засвідчила ціннісна руйнація комуністичної ідеології наприкінці існування СРСР). Натомість, як вважають дослідники, проект Третього райху завдав непоправної шкоди людській цивілізації не тим, що «використав міфологічну технологію управління масовою свідомістю, а тим, що політика фашистської Німеччини вийшла за межі міфу і дискредитувала міф у очах людства, дис-

кредитувала саме поняття “нація”, надавши простір космополітичному свавіллю, принципово ворожому будь-якій цілісній міфології загалом» [12, с. 134]. Не варто забувати, що саме цивілізаційний вибір України 2013 р., ґрунтований на привабливому «міфі Європи», зумовив Революцію гідності (Єврореволюцію) і завадив розвороту у бік Росії з її потужним «імперським» міфом.

Політична міфологія інструментально й свідомо задіяна у інформаційних конфліктах як раціональне використання ірраціональної сутності, чия істина – міф. Управління масами спирається на знання архетипу, архаїчних психічних установок, що конвертуються у певні наративи. Як зазначив Н. Шестов, щодо взаємодії міфу та ідеології: «Ірраціонально-містичні інтерпретації феномену політичної міфотворчості виявилися затребуваними задля обґрунтування, згідно з принципом “від протилежного”, наукової правильності “своєї” ідеології й дискредитації (шляхом ототожнення із “міфом”) ідеології чужої» [27, с. 389–390].

Оскільки висхідний міфологічний сюжет можна другим числом накласти практично на будь-який подієвий ряд, політичний міф стає шифром соціального проекту. Можна стверджувати, що маса завжди перебуває під дією політичного міфу, котрий прийнятий нею за єдино можливу соціальну реальність, що загалом надає політиці ірраціонального виміру. Масифікація суспільства виникає саме тоді, коли сенс існування втрачено і народ виходить на вулиці у пошуках нової ідентичності, задля відповідей на вічні питання, що знову стають актуальними. Проблема пропаганди полягає лише в тому, аби знайти ключові слова, що пробуджують архетип, а разом із ним – мотивацію, пов'язану із політичним вибором. Отже, міф – не просто текст, символ або образ, що належить певній культурі, і навіть не феномен культури, а вид світосприйняття, що структурує і культуру, і суспільство та домінує у певні періоди задля відновлення/трансформації соціальної картини світу.

Список літератури

1. Барт Р. Мифологии / Р. Барт ; пер. с фр. С. Зенкина. – М. : Академический проект, 2008. – 351 с. – (Философские технологии).
2. Бергер П. Л. Понимание современности; Социалистический миф / П. Л. Бергер // Социологические исследования. – М., 1990. – № 7. – С. 127–141.
3. Бергер П. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания / П. Бергер, Т. Лукман ; пер. с нем. Е. Руткевич. – М. : Академия-Центр, Медиум, 1995. – 323 с.
4. Германова де Диас Е. В. Миф и историческое сознание / Е. В. Германова де Диас // София. – К., 2007. – № 1. – С. 66–73.
5. Дело Лизы [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. – Заглавие с экрана.
6. Еліаде Мірча. Мефістофель і Андрогін / Мірча Еліаде ; пер. з нім., фр., англ. – К. : Вид. Соломії Павличко «Основи», 2001. – 591 с.
7. Кассирер Э. Опыт о человеке. Введение в философию человеческой культуры / Э. Кассирер // Кассирер Э. Избранное.

- Опыт о человеке. – М. : Гардарика, 1998. – 784 с. – (Лики культуры).
8. Кассирер Э. Философия символических форм / Э. Кассирер. – М. ; СПб. : Университетская книга, 2001. – Т. 2. Мифологическое мышление. – 280 с. – (Книга света).
 9. Кассирер Э. Миф государства / Э. Кассирер // Феномен человека. Антология. – М. : Высшая школа, 1993. – С. 108–123.
 10. Кобылко Н. А. Мифологема как ключевое понятие мифокритики: современные подходы / Н. А. Кобылко // Современная филология: материалы III междунар. науч. конф. (г. Уфа, июнь 2014 г.). – Уфа : Лето, 2014. – С. 4–6.
 11. Козолупенко Д. П. Мифопоэтическое восприятия / Д. П. Козолупенко // Фундаментальные проблемы культурологи : в 4 т. – Т. 1 : Теория культуры / отв. ред. Д. Л. Спивак. – СПб. : Алетейя, 2008. – С. 321–329.
 12. Кольев А. Н. Политическая мифология: Реализация социального опыта / А. Н. Кольев. – М. : Логос, 2003. – 384 с.
 13. Лосев А. Ф. Миф – развёрнутое магическое имя / А. Ф. Лосев // Лосев А. Ф. Миф. Число. Сущность. – М. : Мысль, 1994. – С. 217–232.
 14. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев // Лосев А. Ф. Философия. Мифология. Культура / вступ. ст. А. А. Тахо-Годи. – М. : Политиздат, 1991. – С. 21–187. – (Мыслители XX века).
 15. Наваррия Давиде. Символическая антропология. Человек религиозный и его опыт священного / Давиде Наваррия ; пер. с итал. И. Варжанской. – К. : Дух і Літера, 2016. – 376 с.
 16. Петров С. О. Мифологизация или идеологизация науки? Феномен марксизма / С. О. Петров // Вестник СПбГУ. – Серия «Философия, политология, социология, психология, право». – СПб., 1992. – № 4. – С. 9–17.
 17. Пивоев В. М. Миф в системе культуры : учебное пособие по спецкурсу / В. М. Пивоев. – Петрозаводск : Изд. В. М. Пивоев, 1991. – 216 с.
 18. Российские федеральные каналы молчат о многотысячных антикоррупционных акциях. Подробности читайте на УНИАН [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.unian.net/world/1842679-rossiyskie-federalnyie-kanalyi-molchat-ob-aktsiyah-protesta-oppozitsii.html>. – Заглавие с экрана.
 19. Савельева М. Ю. Лекции по мифологии культуры / М. Ю. Савельева. – К. : ПАРАПАН, 2003. – 272 с.
 20. Сорель Ж. Размышления о насилии / Ж. Сорель ; пер. с фр. Б. Скуратов, В. Фриче ; ред. В. Акулова. – М. : Фаланстер, 2013. – 293 с.
 21. Уваров М. С. Как возможен научный миф? / М. С. Уваров // Наука и ценности: проблемы интеграции естественнонаучного и социогуманитарного знания / ред. М. С. Каган, Б. В. Маркова. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1990. – С. 170–180.
 22. Украина: голодные люди отбирают хлеб у голубей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://xn----8sbeuykrgcb-zin9j.ru-an.info/14/03/2017>. – Заглавие с экрана.
 23. Флад Кристофер. Политический миф. Теоретическое исследование / Кристофер Флад ; пер. с англ. А. Г. Георгиева. – М. : Прогресс-Традиция, 2004. – 264 с.
 24. Хюбнер К. Истина мифа : пер. с нем. / К. Хюбнер. – М. : Республика, 1996. – 448 с. – (Мыслители XX века).
 25. Хюбнер К. Критика научного разума : пер. с нем. / К. Хюбнер. – М. : ИФРАН, 1994. – 326 с.
 26. Цуладзе Автандил. Политическая мифология / Автандил Цуладзе. – М. : ЭКСМО «Алгоритм», 2003. – 384 с. – (Серия «История XXI века»).
 27. Шестов Н. И. Политический миф теперь и прежде / Н. И. Шестов ; под ред. проф. А. И. Демидова. – М. : ОЛМА ПРЕСС, 2005. – 414 с. – (Золотая коллекция).
 28. Эрикссон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эрикссон ; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – М. : Изд. группа «Прогресс», 1996. – 344 с.
 29. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг ; сост. А. М. Руткевич. – М. : Ренессанс, 1991. – 304 с. – (Серия «Страницы мировой философии»).
 30. Barrow John. The Quest of Ultimate Explanation / John Barrow. – London, England : Vintage, 1992. – 223 p.

R. Demchuk

METAMORPHOSES OF THE MYTHOLOGICAL

Myth is a phenomenon of people's mind and a universal (on the edge of real and unreal) form to embrace reality which turns into the system of symbols, images, rituals, and ceremonies. However, this definition is far too short for the sense

of concept, and it leads to the 'interpretation conflict'. The article defines the coordinates of mythological representations in the common subconscious, fully analyzes the concept of 'myth', and gives its differentiation: archaic myth, historical myth, and political myth. A special attention goes to anatomy of the political myth which is divided into fundamental and ideological ones. The research traces the connection between myth and ideology. Ideology is a political myth (or their private combination) within political and mythological space of society, and this myth got sanction from a political institute, or it is a researcher's artificial construct which defines some mythological representations as ideas historically circulating in the society's mind. It is shown that myth not only preserves its topicality in the modern world but also gets new impulses which can become sense makers in some types of social communication and identification. The definition of pseudo-myth (imitational myth) is established; it is connected with media products which take part in political mythology through imitation of reality by manipulative selection of events and sensations.

Keywords: archetype, myth, political myth, pseudo-myth, ideology.

Матеріал надійшов 28.05.2017